

УДК 7.097:654.197

DOI: 10.31866/2617-2674.2.2018.151824

Олександр Прядко,ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9080-6758>

кандидат технічних наук, доцент,
доцент, доцент кафедри кіно-, телемистецтва,
Київський національний університет
культури і мистецтв,
заслужений працівник культури України,
Київ, Україна
e-mail: globalfilm2017@gmail.com

Руслан Белозьоров,ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3144-8591>

магістрант кафедри кіно-, телемистецтва,
Київський національний університет
культури і мистецтв,
Київ, Україна
e-mail: rusiksamolet@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМАТІВ СУЧАСНИХ ТЕЛЕСЕРІАЛІВ

Мета роботи – дослідити основні формати сучасних телесеріалів та виявити їх характерні особливості. **Методологія дослідження** ґрунтується на теорії масових комунікацій з використанням загальнонаукових методів об'єктивності, аналізу, синтезу та порівняння, інтегрованих з мистецтвознавчою і культурологічною базами. **Наукова новизна** статті полягає у детальній дослідженні сучасних форматів телесеріалів та опису їх загальних ознак, що дозволило виконати класифікацію та ґрунтовно проаналізувати кожен із жанрів та видів телесеріалів.

Висновки. Телесеріал сьогодні – одна з найбільш ефективних форм екранного твору, в рівній мірі придатна для ігрових і документальних форматів. Як показав більш ніж піввіковий досвід досліджень, саме серійність стала однією із ключових властивостей телевізійного мовлення, що кардинально відрізняє його від кінематографа.

Ключові слова: мистецтво, телесеріал, формат, мильна опера, теленовела, ситком, сюжет, пріквел, сиквел, римейк.

Олександр Прядко, кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри кіно-, телемистецтва, Київський національний університет культури і мистецтв, заслужений працівник культури України, Київ, Україна

Руслан Белозьоров, магістрант кафедри кіно-, телемистецтва, Київський національний університет культури і мистецтв, Київ, Україна

Особенности форматов современных телесериалов

Цель работы – исследовать основные форматы современных телесериалов и выявить их характерные особенности. **Методология исследования** основана на теории массовых коммуникаций с использованием общенаучных методов объективности, анализа, синтеза и сравнения, интегрированных с искусствоведческой и культурологической базами. **Научная новизна статьи** заключается в детальном исследовании современных форматов телесериалов и описания их общих признаков, что упрощает классификацию и помогает основательно проанализировать каждый из жанров и видов телесериалов. **Выводы.** Телесериал сегодня – одна из наиболее

эффективных форм экранного произведения, в равной степени пригодной для игровых и документальных форматов. Как показал более чем полувековой опыт исследований, именно серийность стала одним из ключевых свойств телевизионного вещания, что кардинально отличает его от кинематографа.

Ключевые слова: *искусство, телесериал, мыльная опера, теленовелла, ситком, сюжет, приквел, сиквел, ремейк.*

Oleksandr Priadko, Ph.D. in Technical Sciences, Associate Professor of the Department of Cinematography, Kyiv National University of Culture and Arts, Honored Culture Worker of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Ruslan Bielozorov, Master Student of the Department of Cinematography, Kyiv National University of Culture and Arts, Kyiv, Ukraine

Features of the formats in the modern television series

Purpose of the work is to investigate the main formats of modern television series and to identify their specific features. **The research methodology** is based on the theory of mass communications using general scientific methods of objectivity, analysis, synthesis and comparison, integrated with art and cultural bases. **Scientific novelty** of the article consists in a detailed research of modern television series formats and a description of their common features, which simplifies the classification and helps to analyze thoroughly each of the genres and types of television series. **Conclusions.** The TV series today is one of the most effective forms of screen art, equally suitable for game and documentary formats. As more than half a century of research has shown, seriality has become one of the key features of television broadcasting, which drastically distinguishes it from cinema.

Key words: *art, television series, soap operas, telenovels, sitcoms, story, prequel, sequel, remake.*

Постановка проблеми. Сьогодні серіал – це і феномен масової культури та улюблене дітище телеіндустрії, і спосіб життя для мільйонів глядачів. З моменту появи серіалів вони зайняли свою особливу нішу на телебаченні та значний сектор ефірного часу каналів. Згідно з різними соціологічними опитуваннями, понад 70% або 32 мільйонів українців дивляться телевізійні серіали. В ці опитування були включені популярні, зарубіжні серіали, які люди дивляться в мережі Інтернет. Таким чином, можна сказати, що серіали дивляться люди всіх вікових категорій. При цьому кожен глядач без зусиль знайде щось на свій смак.

Популярність телесеріалів обумовлюють чотири фактори. По-перше, вони допомагають уникнути важкої дійсності. По-друге, вони проєктують екранні події на життя глядача, тим самим полегшуючи і спрощуючи його. По-третє, люди відчують безпеку від того, що спостерігають за труднощами і проблемами інших людей, так як їх це не стосується. По-четверте, людина навпаки, може відчувати прихильність до героїв, представляти їх своєю сім'єю і себе поруч з ними.

Тому було досить важливо провести дослідження пріоритетності відношення телеглядачів до телеформатів за різними критеріями.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Телесеріалу, як складової масової культури, намагались дати пояснення в своїх роботах А. З. Акопов, Ю. М. Беленький, В. Беньямін, С. І. Горевалов, Г. О. Десятник, С. О. Добринін, Н. М. Зоркая, М. Кастельс, О. М. Ландяк, В. В. Миронов, В. І. Михалкович, Е. П. Семішова, Р. Харріс та ряд інших авторів.

Вплив телепродукції різних категорій на пересічних глядачів досліджується в роботі Річарда Харріса «Психологія масових комунікацій» (2002).

Драматургічну основу телесеріалів досліджує А. З. Акопов (2010, 2016). Враховуючи вплив наукової традиції багатосерійні фільми, як пише

А. З. Акопов, можна розділити на горизонтальні і вертикальні типи (дана класифікація використовує драматургічне рішення як фундамент). В цьому ж дослідженні для періоду 1960–1980-х років застосовується термін «багатосерійний фільм», а для наступних етапів становлення цього телевізійного формату використовується термін «серіал».

Формування моральних, соціальних, художніх та інтелектуальних цінностей під впливом засобів масових комунікацій аналізується в колективній монографії А. В. Федорова та інших співавторів (Федоров та ін., 2007).

Дослідження феномену телесеріалу, його цінність з філософської точки зору розглядається в роботі Пеннер Р. В. «Феномен современного сериала в контексте дискурсов о свободе человека» (2015).

Особливості телебачення та значення телесеріалів аналізує в своїх роботах В. І. Михалкович (1998). Він пише, що багатосерійні твори відрізняються за своєю будовою і що зазвичай виділяють дві основні категорії: багатосерійний фільм, що володіє єдиним сюжетом, розбитий на кілька окремо трансльованих випусків, і серіал, де кожен випуск має свій завершений сюжет (Михайлова ред., 1976, с.38).

Мистецтвознавець Н. М. Зоркая, вказуючи на два типи драматургічних конструкцій, дає їм інші назви. Так, багатосерійний фільм, в основі якого лежить одна сюжетна лінія, що розгортається протягом всіх серій, Зоркая називає «романною формою», а фільм, що складається з окремих серій-новел – «сюжетом по горизонталі» (Михайлова ред., 1976, с.24).

Розвиток жанрових традицій в телесеріалах, їх художньо-естетичне і культурне значення досліджує в своїй дисертації Ю. М. Беленький (2012).

Психоаналітичну концепцію суб'єкта і її застосування в теорії кіно розглядає в своєму дослідженні Брюховецька О. В. (2005).

Стратегії конструювання ідентичності у телесеріалах в українському медіапросторі досліджує в своїй роботі Ландяк О. М. (2011).

Мета дослідження: дослідити основні формати сучасних телесеріалів та виявити їх характерні особливості.

Виклад основного матеріалу. Телевізійний серіал (скорочено – телесеріал) – художній або документальний кінотвір, що складається з різної кількості серій і призначений для демонстрації по телебаченню. До появи телесеріалів існували кіносеріали, які демонструвалися в кінотеатрах. Існує досить умовний поділ на «класичні» серіали і багатосерійні телефільми. Дія серіалу відбувається головним чином у даний момент, не посилаючи занадто часто до минулих подій, щоб не відлякати випадкового глядача, який менш обізнаний про те, що відбувається. Однак, тут важливий гнучкий підхід, щоб гарантувати постійним глядачам, що всі посилання на минулі серії точні.

Термін «телесеріал» передбачає демонстрацію телевізійних серіалів, як привілей телебачення, оскільки на широкоформатному екрані в кінотеатрі їх демонстрація неможлива стратегічно: неможливо уявити людей, які кожного дня йдуть до кінотеатру заради перегляду чергової серію улюбленого фільму. Відповідно до цього, серіал розрахований на періодичність та регулярність перегляду, інакше можлива втрата його суті. Одночасно, телесеріал може бути витвором мистецтва, якщо ставить перед собою більш складні завдання, ніж просте залучення телеглядачів для отримання прибутку. Крім того, серіали можуть показувати варіанти розв'язання складних життєвих ситуацій, можуть служити мальовничим і барвистим «підручником» з історії, географії і т.д. Тому серіал, який допомагає збагачуватись духовно, а не просто гаяти час, є також одним із видів мистецтва. Нині, телевізійний серіал як жанр набуває все більшої та більшої популярності.

Телесеріали можна умовно поділити на (Давидов, 2008):

– Мильні опери (англ. Soapopera), сценарій яких пишеться по ходу фільмування, а загальна кількість серій є невідомою до самого закінчення. Показ в телеэфірі по 4–5 серій на тиждень, по буднях.

– Теленовели (телевізійні мелодрами, ісп. Telenovela). Це зазвичай серіали про палке кохання, які інколи мають також детективний / драматичний сюжет. Дані серіали є великими за обсягом та мають 200–250 серій, сюжет яких є заздалегідь відомим і показуються 5 разів на тиждень по буднях.

– Класичні телесеріали (англ. TV-serie), які мають чіткий сюжет і створені до початку фільмування сценарієм. Як правило, знімаються блоками (сезонами) по 20–26 серій і показуються 1–2 рази на тиждень (або в якийсь із певних днів тижня, або у вихідний день). Однак, в Україні показ декілька разів на тиждень є рідким, і сезонні серіали зазвичай виходять в ефір 5 разів на тиждень.

– Багатосерійні телефільми (міні-серіали, англ. mini-serie) У порівнянні з класичним серіалом має невелику кількість серій.

– Ситкоми (англ. situation comedy – ситуаційна комедія) – це послідовність невеликих сцен, які між собою об'єднані в один сюжет, і супроводжуються закадровим сміхом у павільйонах, в яких побудовані декорації для серіалу, а сам процес відбувається у присутності глядачів, сміх яких чути за кадром. Такий жанр серіалів є недорогим для кіностудій у порівнянні з іншими, але нерідко приносить просто величезні прибутки своїм творцям.

Перший телевізійний (чорно-білий) серіал називався «Самотній рейнджер». Серіал був знятий на замовлення ABC і виходив на телеекран з 1949 по 1957 рік, один раз на тиждень. Всього за цей період було відзнято 221 серію. У головній ролі знімався Клейтон Мур, потім – Джон Харт. Рейнджер і його помічник, індіанець Тонто, охороняли порядок і спокій дикого заходу.

Серіальна продукція загалом вписана в образ життя. Вона орієнтована на показ центральними та кабельним каналам телебачення з певними інтервалами (зазвичай раз на добу або раз-два в тиждень), у певний час. Перегляд дає розрядку після робочого дня, деяким дозволяє заповнити недолік різноманітності у власному житті.

Розраховані на різну вікову аудиторію. Більшість опитаних вважають, що телесеріали дивляться люди літнього віку. Але необхідно підкреслити, що з респондентів 15% – підлітки, 30% – молодь, 26% – середній вік, 29% – люди літнього віку. Як ми бачимо, спостерігаються явні розбіжності у відповідях респондентів, оскільки 54% опитаних дивляться телесеріали кожен день.

Однією з особливостей телесеріалів є те, що вони здатні утримувати аудиторію біля екранів та допомагають залучати до прокату відеореклами, оскільки глядачам цікаво що буде далі. Саме тому, глядачі дивляться канал з улюбленим серіалом набагато частіше. Сюжетна лінія зазвичай розтягнута на велику кількість серій, дуже докладна. Матеріал подається в маленьких дозах і таким чином, що якщо глядач пропустив кілька серій, він все одно розуміє суть того, що відбувається. Найчастіше саме розвиток сюжету на початок зйомки телесеріалу невідомо навіть автору, сюжети нових серій пишуться в процесі створення, нерідко вже після початку трансляції по телебаченню.

У нашій країні саме уявлення як про особливий жанр склалося разом з проникненням західної телепродукції на українські екрани за часів перебудови. Мелодраматичні, детективні, поліційні, і навіть мультиплікаційні серіали північно- і латиноамериканського виробництва несли з собою величезний запас нового і водночас чужого культурного досвіду.

Проведене дослідження показало, що найбільш популярний жанр телевізійних серіалів – мелодраматичний, який дивляться 52% респондентів, 28% дивляться детективні, 14% – комедійні, 6% – містичні. За тематикою найпопулярніші телесеріали – сімейні (71%), професійні дивляться 15%, молодіжні – 7%, космічні – 7%. Такі відповіді респондентів на ці питання можуть бути пов'язані з тим, що перші телесеріали були сімейні та мелодраматичні. До того ж можна припустити, що члени сім'ї збираються ввечері перед телевізором і право вибору надається старшому поколінню. Те, що комедійні телесеріали дивляться лише 14% швидше за все пояснюється тим, що якісні ситками з'явилися у нас порівняно недавно. Однак в Україні комедійний жанр починає набирати особливої популярності.

Жанр телевізійних серіалів розкриває такі зрозумілі будь-якому глядачеві теми влади та грошей, перемоги та поразки, любові та ненависті, і, врешті-решт, життя і смерті. Переконливість і неоднозначність характерів, реалістичність сюжету – саме це забезпечило їм неймовірну популярність. Телесеріал – це свого роду курс лекцій про те, як слід поводитися в сучасному суспільстві. Кожна серія – особливий набір життєвих ситуацій, в яких кожен зі спеціально підібраних персонажів демонструє одну з можливих моделей поведінки. При перегляді глядач починає асоціювати себе з найбільш близьким йому персонажем і співпереживає йому. Таким чином, він якби переживає все, що відбувається на екрані. Головне в цьому процесі те, що кожен персонаж неодноразово використовує схожі засоби спілкування, які ідентифікують його як особистість. Персонажі між собою демонструють те, що глядач сприймає як норму соціального життя. А різноманітність життєвих ситуацій, в які потрапляють герої, створюють різноманітність і дозволяють найбільш повно визначити соціальну позицію персонажа.

Серіальна продукція, особливо «життєва», служить джерелом інформації, причому досить правдивої інформації, для багатьох людей чий інформаційний голод не задовольняється вузьким і банальним колом спілкування, вони знаходять відповіді на багато питань, що виникають в процесі існування в суспільстві.

Телесеріал, як феномен масової культури, підпорядковується принципам побудови формульних жанрів. Він спирається на стійкі сюжетні ходи, візуальні та вербальні кліше. Його текст складений з варіацій стандартних ситуацій зразків. Орієнтований на звичне, легко розпізнається, і хоча інтрига, несподіваний розвиток дії та драматизм утримують аудиторію біля екрану, такий фільм повинен сприйматись глядачем комфортно. Глядач має право розраховувати на своє попереднє знання, що проявляється на рівні кожної окремої ситуації.

Дискусії про психологію телеглядача, особливості естетичного впливу, сугестії телевізійного контенту беруть початок в 1960–1970-х роках і періодично поновлюються з кожним наступним оновленням наукових і дослідно-конструкторських розробок: супутникове мовлення; заміна аналогового сигналу цифровим; подальша інтеграція цифрового телебачення та Інтернету та ін.

Передача будь-якого повідомлення на телебаченні визначається такою властивістю, як програмованість. Програми в абсолютній більшості форматів виходять в фіксований час, закріплені в ефірній сітці (тайм-слот). Таким чином, будь-яка інформація на телебаченні передається споживачеві дискретно і протягом тривалого часу. Тільки на телебаченні став можливий феномен регулярних інформаційних випусків, розважальних програм, які зберігають популярність десятиліттями.

Слід зазначити, що серіал має свою концепцію, визначену структуру будови. Для початку розглянемо значення поняття «концепція». Концепція (від лат. *conceptio* – розуміння, система) – певний спосіб розуміння, трактування яких-небудь явищ, основна точка зору, керівна ідея для їх освітлення. Тобто, серіал – багатосерійний фільм, який складається із декількох сюжетних ліній.

Нині є застарілим стереотип, що серіали створені тільки для домогосподарок та людей літнього віку. З кожним роком серіали стають популярними серед молоді. За словами Інни Кушнарської причина такої популярності криється у тому, що «нас привчили до серіалів» (2013).

Насправді серіал – це спосіб відійти від дійсності. Серіал впливає на глядача так само як і комп'ютерна гра.

Під час перегляду телесеріалу глядач переміщується у іншу реальність, де він / вона відчуває себе в безпеці, знаходячись десь в іншому світі, однак увесь час залишаючись лише спостерігачем.

У молоді зазвичай виникають певні емоційні зв'язки з персонажами серіалів, що можуть викликати закоханість або ж, навпаки, ненависть. Як правило, дані ознаки простежуються у людей, що мають проблеми у соціальній сфері, тобто із спілкуванням.

Глядач перебуває у пошуку відповіді на свої питання або ж, навпаки, серіал допомагає соціалізуватися в суспільстві. Інколи герої серіалів допомагають глядачеві з вибором майбутньої професії, у сімейних відносинах, з пошуком власного «Я» і т.д.

Звичайно, нині представлено безліч серіальних жанрів, навіть для самого вишуканого смаку знайдеться щось відповідне. У зв'язку з цим, можна стверджувати, що серіали, набираючи популярності, можуть конкурувати навіть з повнометражними фільмами.

Слід зазначити, що не існує єдиної думки щодо ідеальної концепції серіалу, всі джерела пишуть по-різному. Проаналізувавши теоретичний матеріал дослідження та переглянувши Інтернет-ресурси, можна виділити деякі ключові моменти:

– Перший етап і найголовніший – це ідея серіалу. Як правило, за основу сюжету серіалу береться відомий літературний твір або, якщо ж це біографічний серіал, то береться за основу етапи життя певної людини. Зазвичай в біографічному серіалі багато речей та деталей залишається поза кадром, а щось навпаки, додається або перебільшується. У деяких випадках сценарій створюється командою сценаристів і режисерів.

– Другий етап – фінансова сторона. Як відомо, без фінансування не можливо уявити жоден серіал. Фінансування – важлива складова частина серіалу. Інколи трапляються випадки коли спонсору або замовнику щось недовподоби у серіалі. У такому разі доводиться все змінювати, а це передбачає чимало зусиль і часу, особливо, коли дата виходу телесеріалу вже відома. Але є і світові корпорації, які самі є спонсорами, наприклад, BBC, Sony Pictures, 20th Century Fox Film Corporation та ін. Після того як серіал стає відомим та має високі рейтинги починають випускати комерційну продукцію з персонажами або символами серіалів. Це може бути що завгодно: книги про акторів, про серіал; зошити, плакати, ручки та т.д.

– Третій етап – введення у серіал нових осіб. Найскладнішою частиною серіалу є збереження гармонії між повторенням подій та новизною. Глядачеві не є цікавим спостерігати за одними й тими ж героями та дивитися постійно на нових героїв, що з'являються у сюжеті спонтанно без попереднього введення їх у дію. Тому тут слід бути обережним. Що і намагаються зробити сценаристи та кінорежисери. Перед тим, як ввести в дію серіалу, що вже став популярним серед глядацької аудиторії, нових героїв, розповідається передісторія, яка пов'язана з цим самим персонажем.

– Четвертий етап – рейтинг. Іноді трапляється так, що серіал завершується раніше зазначеного терміну, коли рейтинг починає падати. Тоді сценаристам доводиться несподівано обривати сюжетну лінію. Те ж саме спостерігається, але у зворотний бік, коли рейтинг стає високим, а запланованих серій залишилось небагато. У такому випадку починають розтягувати серіал з метою отримання прибутку, що зазвичай спричинює різке зниження рейтингу.

– П'ятий етап, який є найважливішим в житті серіалу «слот» – час трансляції серіалу. Телеканали транслюють різні серіали в різний час. Глядачі поступово звикають до певного часу перегляду, коли на екрани виходить їх улюблений серіал. Однак, під час зміни часових меж рейтинг серіалу починає знижуватись та страждати, так само як і телеканал на якому виходить певний серіал. Для того, щоб укластися в ефірний час телеканалу, треба, щоб формат серіалу був не більше ніж 45 хвилин. У деяких випадках трапляється, що одна

серія може тривати більше ніж 45 хвилин або годину, наприклад, як повнометражний художній фільм *Sherlock*. Тоді керівництво телеканалу особисто приймає рішення, в який час випускати в ефір, але, як правило, це пізній час.

Як будується телесеріал і що грає важливу роль в створенні серіалу для глядача? Класичний приклад окремої серії: заставка, короткий зміст попередньої серії (може бути відсутнім), перша частина серії, перерва на внутрішню рекламу, друга частина серії, перерва на внутрішню рекламу, третя частина серії, перерва на внутрішню рекламу, кінцівка та реклама наступній серії (може бути відсутньою).

Сьогодні у виробничій практиці телесеріали класифікуються за кількома критеріями. Крім поділу на жанри та формати, які надзвичайно різноманітні (ситком, ромком, драматичні серіали, процедурал і т.д.), існує набагато більш істотна типологія за типом драматургічної композиції, що бере початок з літературної традиції. Феномен серійного роману – загальне місце в європейській культурі. Історія родини, династії, декількох сімей може бути розділена на кілька томів («Сага про Форсайтів» Джона Голсуорсі, «Війна і мир» Льва Толстого) або пригоди центрального персонажа можуть скластися в серію сюжетно не дуже пов'язаних видань (романи Агати Крісті про Еркюля Пуаро, романи Анн і Сержа Голон про Анжеліку).

Кіносеріал, безпосередній попередник телевізійного серіалу, був фактично автохтонним явищем, яке виникло одночасно з народженням кіно, і розвивався трохи інакше, ніж літературний роман. Трансформація літературної основи була детермінована технічними факторами – довжиною плівкового рулону (частини), якістю плівки. До тих пір поки основа плівки не дозволяла отримувати рулони достатньої довжини, кіно могло формально запропонувати глядачеві або велику історію, розбиту на частини, або окремі історії із загальним героєм (групою героїв).

Аудиторія проявила інтерес до окремих історій. У 1908 році французький режисер Віктор Жассен випускає «Чудові пригоди Ніка Картера». Кіносеріали, засновані на протяжній у часі історії (сазі), з'явилися в Європі пізніше – лише у 1916–1918 роках. Французький режисер Анрі Пукталь випускає 18-серійну стрічку «Граф Монте-Крісто» (1918).

У телевізійному серіалі, на відміну від кіно, виникли додаткові фактори, що вплинули на драматургію: ефірне програмування (залежність вибору жанру, формату або теми від цільової аудиторії і часу найбільш комфортного перегляду); наявність реклами; велика диференційованість цільової аудиторії і, як наслідок, можливість точкових пропозицій з боку виробника телепрограм. Серії телесеріалу незалежно від типу композиції розбиваються всередині блоками реклами. Виробник, щоб уникнути втрати глядачем інтересу, навіть короточасного, змушений вводити додаткові мікрокульмінації (саспенси), якими, як правило, закінчується кожен фрагмент серії безпосередньо перед рекламою. Подібні кульмінації отримали назву «кліфгенгер» за назвою поширеного прийому, в якому автор закінчує главу, залишивши героя в момент найбільшої небезпеки (cliff-hanger – дослівно «чіпляється за край обриву»).

Існують кілька видів серіалів, подільних згідно зі способом інтегрування сюжету:

– Вертикально-інтегрований. У вертикально – інтегрованому типі основна увага зосереджена на сюжетній лінії, а герої є наскрізними.

– Горизонтально-інтегрований. У даному типі увага приділяється змінам особистісних і соціальних установок героїв.

– Драмеді. Серіали даного типу створюються як лірична комедія, що має постійне місце дії, а конструкція сюжету, разом із персонажами, схильна до змін.

Два класичних типи композиції телесеріалу прийшли з літератури та кіно. Так званий вертикальний телесеріал – сукупність окремих історій із загальним героєм. Українські телесеріали «Невиправні», «Черговий лікар», «Століття Якова», російські проекти «Вулиці розбитих ліхтарів», «Каменська», «Універ», «Інтерни»; зарубіжні – «Друзі» (Friends), «Секс і місто» (Sex and the City), «Шерлок» (Sherlock), «Доктор Хаус» (House MD), «Теорія великого вибуху» (The Big Bang Theory), «Секретні матеріали» (X-Files), «Доктор Хто» (Doctor Who), «Зоряний шлях» (Star Trek), «Зоряна брама» (Stargate) – характерні приклади проектів даного типу. Вертикальна композиція є більш універсальною, ніж горизонтальна, оскільки дозволяє уникнути основної проблеми розлогого оповідання – досить місткої, потужної історії, яку складніше створити і розробити та подати, оскільки до неї згодом доведеться приєднувати безліч додаткових ліній, щоб зберегти інтерес глядача. Вертикальна композиція має і значний потенціал для складання сюжету: надає велику свободу сценаристу, охоплює більше число жанрів / форматів.

Особливість вертикальної композиції – нерідко сильний герой, який викликає інтерес глядача як особистість. Сюжет кожної серії, у свою чергу, сприймається як сукупність пропонованих обставин, в яких особистість проявляє себе цікаво. Герой може бути одинаком (український серіал «Черговий лікар», російські серіали «Метод», «Каменська»; зарубіжні – «Доктор Хаус», «Пуаро», «Міс Марпл», «Коломбо», «Обмани мене») або колективом, командою, що складається з приблизно рівних персонажів, які доповнюють один одного і в рівній мірі цікавих телеглядачу (російські проекти «Вулиці розбитих ліхтарів», «Молодіжка», «Інтерни»; зарубіжні – «Швидка допомога», «Поліція Майамі: відділ моралі», «Секс і місто»).

Другий тип композиції – горизонтальний серіал. Протяжний у часі та (або) просторі сюжет (кілька років, що минули в одному або багатьох місцях) можливий за умови, якщо автор зможе передбачити достатню кількість колізій (сюжетних поворотів), щоб створити інтригу та утримувати увагу телеглядача. Тому крім основної лінії зазвичай виробник вводить лінії нових героїв, нерідко вельми численних. Однак подібна структура накладає обмеження на вибір теми та формату або жанру. Сага про сімейство, сага про героя – класичний тип фабули для горизонтальних телесеріалів. «Світ Соні», «Ліквідація», «Ісаев», «Не родись вродливою», «Моя прекрасна няня», «Школа», «Кармеліта», «Бідна Настя», «Петербурзькі таємниці»; «Санта-Барбара», «Клон», «Рабиня Ізаура», «Багаті теж плачуть», «Дикий ангел», «Моя друга мама», «Батьківщина»

(Homeland), «Гра престолів» (Game of Thrones) – приклади горизонтальних проектів.

Нерідко проекти з горизонтальною композицією (особливо ситкоми – комедії положень, ромкоми – романтичні комедії) мають характерну особливість: «розмитість» сюжетної композиції. У міру вичерпані нарративним потенціалом автори нерідко розв’язують проблему оповідання, вводячи нових героїв. Подібна доля спіткала телесеріал «Санта-Барбара». Тому часто двигуном інтриги виступають випадок, інцидент, вагітність героїні, повернення колишнього коханця, приїзд незаконнонародженого нащадка і т.д. Ці телесеріали відносяться до так званих мильних опер, розрахованих переважно на жіночу аудиторію. У такому форматі нові сюжетні лінії, розгалуження сюжету тільки збільшують інтерес до проекту (Robert C. Allen, 1985).

Переваги вертикального серіалу проявили себе пізніше, ближче до середини 2010-х років. До цього часу кілька великих виробників в США (НВО, Showtime) змінюють виробничу і форматну модель телесеріалу. Серії починають знімати з залученням технологій кіновиробництва – використання декількох знімальних груп; застосування фінансово затратних, складних для постановки зйомок; залучення режисерів з досвідом роботи в кіно; застосування операторських прийомів і техніки, традиційних для кіно; відмова від багатоканерних зйомок; обробка зображення, його стилізація «під плівку».

Зміни торкнулися і персонажів. Починаючи з 2010-х років, з’являються герої, також запозичені з кіно, аутсайтери, «зайві люди», мізантропи і індивіди з різними психосоматичними розладами. У Росії найбільш яскравий приклад подібного героя – Меглін (телесеріал «Метод»), слідчий-консультант і маніяк, що знищує собі подібних психопатів, вину яких законним чином довести неможливо. У зарубіжних проектах: Грег Хаус, геніальний медик-діагност – мізантроп і маргінал, Декстер, експерт-криміналіст і серійний вбивця; Уолтер Уайт (телесеріал «У всі тяжкі» – Breaking Bad), учитель хімії та виробник синтетичних наркотиків; Олександр VI (серіал «Борджія» – The Borgias), понтифік, позбавлений яких би то не було моральних засад, тощо.

Попит на таких специфічних персонажів став однією з причин появи нової оповідної стратегії, завдяки якій індивідуальність подібного нетипового героя могла бути посилена.

Третя композиційна модель телесеріалу зазвичай класифікується як гібрид і поєднує елементи вертикальної та горизонтальної композиції, створюючи вертикально-горизонтальний сюжет. Найбільш типові проекти даного типу в Україні «Лікар Ковальчук», «Нюхач», «Невиправні», Росії – «Метод», «Олександр Невський», «Межа»; закордонні – «24 години» (24), «Декстер» (Dexter), «Грань» (Fringe), «Кістки» (Bones), «Надприродне» (Supernatural), «Ходячі мерці» (Walking Dead), «Клан сопрано» (Sopranos) та ін.

Кожен сезон має центральну сюжетну лінію. Однак для посилення інтриги серії, в яких дана лінія розробляється, вона перемежовується з серіями, присвяченими окремим інцидентам з героєм (запозичення з вертикальної моделі). Так звані «ударні» серії основної сюжетної лінії нерідко розподіляються з урахуванням ефірної сітки. Якщо проект демонструється два

дні на тиждень (наприклад, середа і п'ятниця), ключова серія буде припадати на кінець тижня, щоб змусити глядача повернутися до проекту знову.

Перший сезон детективного телесеріалу «Метод» – типовий гібрид. Незважаючи на те що героїня Єсенія, слідчий-стажист, шукає вбивцю своєї матері та знаходить, – головний антагоніст «Святковий вбивця» залишається спійманим.

Американський телесеріал про криміналіста і маніяка «Декстер» структурований також подібним чином. Перший сезон присвячений центральній «справі», яку розслідує герой: пошуки «крижаного вбивці».

В останні кілька років розповідні моделі набули ще більшої гнучкості. Кожен новий сезон проекту, наприклад, може бути зовсім окремим, не пов'язаним з попереднім сезоном, історією з власним ансамблем героїв і т.д. Перший сезон відомого проекту НВО «Справжній детектив» (True detective) – історія спільної роботи та розриву дружніх зв'язків двох детективів поліції. Другий сезон – історія поліцейського-мізантропа у виконанні Коліна Фаррелла. Незважаючи на те, що кожен сезон має горизонтальну композицію, проект в цілому зовсім не можна віднести ні до однієї з розглянутих оповідних стратегій.

Гнучкість драматургічних моделей сучасного телесеріалу забезпечує широке охоплення все більш диференційованих цільових аудиторій. Багато виробників прагнуть створювати проекти, максимально різноманітні з точки зору композиції, жанру, формату і тематики, «витягуючи» потенційного телеглядача з інших сегментів компаній-конкурентів.

Ситком або комедія ситуацій – один із найстаріших серіальних жанрів. Спочатку створювався для радіо, але отримав величезну популярність на телебаченні. Відмінна риса ситкому – дія відбувається в будинку або на робочому місці, персонажі безперервно потрапляють в різноманітні безглузді ситуації. Багато ситкомів супроводжуються закадровим сміхом (наприклад, український серіал «Леся+Рома», російський «Моя прекрасна няня», зарубіжний «Містер Бін»).

Ромком, або романтична комедія, – любовному прагненню головних персонажів один до одного заважають різноманітні кумедні життєві ситуації. Сюжетні повороти часто бувають «нарочито ходульними». Мається на увазі несподіваний, смішний, але хороший кінець.

Процедурал, або процедурна драма – жанр, який припускає, що кожна наступна серія має закінчений сюжет, найчастіше кримінально-розслідувального характеру. Як правило, процедура пов'язана єдиними персонажами, іноді весь серіал має загальний надсюжет.

Сьогодні формати телесеріалів можна класифікувати за такими ознаками:

1. Оригінальний серіал (Original series) слугує основним доробком для зняття римейків. Він може бути власним продуктом телеканалу і відзнятий цим телеканалом, а може бути створений іншою телекомпанією чи студією.

Яскравий представник такого серіалу – це скандинавський детектив Bron («Міст»), за яким були зняті американські і британські версії, а також планувалися зйомки ще як мінімум чотирьох версій в інших країнах.

2. Міні-серіал (Miniseries). Серіал довжиною в один сезон, з завершеним сюжетом і 2–8 серіями. За деяких обставин міні-серіал цілком може стати повноцінним серіалом.

3. Односезонний проект (Limited series, Event series). Серіал довжиною в один сезон і кількістю серій понад 6 (наприклад, Live Another Day – 24 серійний проект, який став фактично дев'ятим сезоном вже закритого серіалу). Причини популярності такого формату:

- Це не обтяжує команду серіалу брати участь у зйомці кількох сезонів.
- Сценаристи можуть писати логічно завершений сюжет.

Слід зазначити, що 27 березня 2015 року оргкомітет Emmy Award прислухався до численних скарг і вніс ряд поправок до правил номінування, з яких найбільш гостро стояло питання міні-серіалів. Категорія «Міні-серіал» була змінена на категорію «Короткий серіал» (Limited Series) і він повинен відповідати таким вимогам:

- Два і більше епізодів загальною тривалістю мінімум 150 хвилин
- Сценарій у вигляді завершеної історії, в якій не буде наскрізної сюжетної лінії та одних і тих самих персонажів з подальшими сезонами.

4. Антологія (Ontology series). Особливість такого формату полягає в тому, що для кожного сезону прописана своя історія з новими персонажами. Це ще одна модна в останні роки конструкція серіалів, у чомусь схожа з односезонними проектами. Тут сходяться інтереси й тих, хто не любить «занадто розмазані сюжети», і тих, хто не любить процедурали в чистому вигляді. Такі проекти хоч і тривають кілька сезонів, але сюжет кожного сезону являє собою окрему, повністю завершену історію з новими в кожному сезоні дійовими особами. Найбільш яскравий представник жанру (частково він же і засновник цієї моди) – серіал American Horror Story («Американська Історія Жахів») від автора іншого популярного серіалу – Glee («Хор») Райана Мерфі. З нових серіалів до антологій також відноситься лотерейна антологія від BBC – The Syndicate («Синдикат») і детективна антологія від НВО – True Detective («Справжній детектив»). Не слід плутати серіали-антології з процедуралами, де в кожній серії розповідається окрема історія; а також з сезонними сюжетними арками, де весь сезон сюжет серіалу обертається навколо окремої історії.

5. Сіквел (Sequel). Серіал, який продовжує історію, викладену в популярному, але закритому серіалі.

6. Пріквел (Prequel). Даний формат є передісторією подій або персонажів оригінального серіалу.

7. Спін-офф (Spin-off series). Цей формат є відведенням популярного серіалу. Дія спін-офф розвивається в тій же локації, що оригіналу. А ось головні дійові особи або зовсім інші, або ті, хто в оригінальному серіалі грає епізодичні ролі. Найяскравіші приклади спін-оффів – «Юристи Бостону» (початковий серіал – «Практика»), «Горчвуд» (початковий серіал «Доктор Хто»), серіал «Агенти Щит» – це спін-офф фільмів «Месники». Крім того, не можна не згадати про численні спін-оффи серіалу «C.S.I.: Місце злочину» – «C.S.I.: Нью-Йорк», «C.S.I.: Майамі» та «C.S.I.: кіберпростір».

Види спін-оффів:

– Паралельний спін-офф – дії відбуваються паралельно оригінальному серіалу, в тому ж «всесвіті» і у відносно у тому ж часі. Практично всі перераховані вище серіали є класичними паралельними спін-оффами.

– Спін-офф сіквел – сюжет розвивається через деякий час, після подій, що відбуваються в первісному серіалі. Наприклад, ситком «Джоуї», він же – спін-офф культової комедії «Друзі». Дія «Джоуї» розгортається вже після подій, розказаних в «Друзях».

– Спін-офф приквел – сюжет розвивається задовго до часу дії оригінального серіалу. Один із відомих прикладів спін-офа приквела – серіал «Каприка», який розповідав історію створення людьми сайлонів (Cylons) – міфічної кібернетичної цивілізації, яка майже знищила людство в серіалі «Зоряний крейсер «Галактика».

8. Ремейк (Remake). Нова версія раніше популярного серіалу. Види ремейків:

– покадрові – повне повторення оригіналу,
– вільна інтерпретація – значні відхилення від сюжету і постановки сцен оригіналу.

9. Ребут (Reboot). Нова версія серіалу, яка відрізняється переосмисленим сюжетом і новим баченням початкових персонажів. Так, у 2012 році канал The CW перезапустив фантастичний серіал 1987 року «Красуня і Чудовисько».

10. Відродження (Rebirth). Зйомки нових серій офіційно завершеного серіалу. Для телебачення це досить поширене явище, а деякі серіали можуть бути зняті по кілька разів. Ще однією версією «відродження» є повернення в ефір серіалів, закритих кілька років тому.

Причини відродження серіалу:

– ностальгичний настрій серед глядачів телеканалу, який вдало обігрується останнім,
– актуальність певної тематики, в якій завершений серіал мав велику популярність.

11. Телеадаптація (TV adaptation). Серіал, в основі якого лежить сюжет книги, фільму і іншого. Можуть телеадаптувати фільм, книгу, комікс, веб-серіал.

Наукова новизна полягає у детальному дослідженні сучасних форматів та опису загальних ознак телесеріалів, що дозволило виконати класифікацію та ґрунтовно проаналізувати кожен із жанрів та видів телесеріалів.

Висновки. Отже, телесеріал сьогодні – одна з найбільш ефективних форм екранного твору, в рівній мірі придатна для ігрових і документальних форматів. Як показав більш ніж піввіковий досвід досліджень, саме серійність стала одним з ключових властивостей телевізійного мовлення, що кардинально відрізняє його від кінематографа.

Список посилань

Акопов, А.З., 2010. Драматургія телесериала в контексте екранної культури (на матеріалі компанії «Амедиа»). *Вестник Московского государственного областного университета*, 3, с.193-199.

- Акопов, А.З., 2016. *Телесериал 2000-х: процессы глобализации и новые драматургические решения*. Москва: Академия медиаиндустрии.
- Беленький, Ю.М., 2012. *Становление жанров отечественных сериалов*. Кандидат наук. Академия медиаиндустрии.
- Брюховецька, О.В., 2005. *Психоаналітична концепція суб'єкта і її застосування в теорії кіно*. Кандидат наук. Національний університет «Києво-Могилянська академія».
- Давыдов, М.Л., 2008. Типология телевизионных многосерийных художественных фильмов. *Вестник электронных и печатных СМИ*, 7, с.3-19.
- Кушнарёва, И., 2013. Как нас приучили к сериалам. *Логос*, 3 (93), с.9-20.
- Ландяк, О.М., 2011. *Стратегії конструювання ідентичності у телесериалах в українському медіа просторі*. Кандидат наук. Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна.
- Михалкович, В.И., 1998. *О сущности телевидения*. Москва: Искусство.
- Многосерийный телефильм: истоки, практика, перспективы*, 1976. Москва: Искусство.
- Пеннер, Р.В., 2015. *Феномен современного сериала в контексте дискурсов о свободе человека*. Кандидат наук. Челябинская государственная академия культуры и искусств.
- Федоров, А.В., Чельшева, И.В., Мурюкина, Е.В., Новикова, А.А. и Федорцова С.С. 2007. *Эстетическая концепция в российском медиаобразовании и творческое наследие Ю. Н. Усова*. Таганрог: Издательство Кучма.
- Харрис, Р., 2002. *Психология массовых коммуникаций*. Москва: ОЛМА-ПРЕСС.
- Robert, C., Allen. 1985. *Speaking of Soap Operas*. Chape Hill: University of North Carolina Press.

References

- Akopov, A.Z., 2010. Dramaturgiya teleseriala v kontekste ekrannoy kulturyi (na materiale kompanii «Amedia»). [The drama of the television series in the context of screen culture (on the material of the company "Amedia")]. *Vestnik Moskovskogo gosudarstvennogo oblastnogo universiteta*, 3, pp.193-199.
- Akopov, A.Z., 2016. *Teleserial 2000-h: protsessyi globalizatsii i novyye dramaturgicheskie resheniya* [Television series of the 2000s: globalization processes and new dramaturgical solutions]. Moscow: Akademyia medyaindustry.
- Belenkiy, Yu.M., 2012. *Stanovlenie zhanrov otechestvennykh serialov* [Formation of genres of domestic TV series]. D.Ed. Moscow: Akademyia medyaindustry.
- Briukhovetska, O.V., 2005. *Psykhoanalitichna kontseptsiiia subiekta i yii zastosuvannia v teorii kino* [Psychoanalytic concept of the subject and its application in the theory of cinema]. D.Ed. Natsionalnyi universytet "Kyievo-Mohylianska akademiia".
- Davyidov, M.L., 2008. Tipologiya televizionnykh mnogoseriynykh hudozhestvennykh filmov [Typology of television serial feature films]. *Vestnyk elektronnykh y pechatnykh SMY*, 7, pp.3-19.
- Kushnaryova, I., 2013. Kak nas priuchili k serialam [How we were accustomed to the series]. *Lohos*, 3 (93), pp.9-20.
- Landiak, O.M., 2011. *Stratehii konstruiuvannia identychnosti u teleserialakh v ukrainskomu media prostori* [Strategies for constructing identity in television series in the Ukrainian media space] D.Ed. Kharkivskiy natsionalnyi universytet im. V. N. Karazina.
- Mykhalkovych, V.Y., 1998. *O sushchnosti televydeniya* [About the essence of television]. Moscow: Yskusstvo.
- Mnogoseriyniy telefilm: istoki, praktika, perspektivy*, 1976. Moscow: Yskusstvo.

- Penner, R.V. 2015. *Fenomen sovremennogo seriala v kontekste diskursov o svobode cheloveka* [The phenomenon of the modern serial in the context of discourses about human freedom]. D.Ed. Chelyabinskaya gosudarstvennaya akademiya kulturi i iskusstv.
- Fedorov, A.V., Chelysheva, I.V., Muryukina, E.V., Novikova, A.A. and Fedortsova, S.C., 2007. *Esteticheskaya kontsepsiya v rossiyskom mediaobrazovanii i tvorcheskoe nasledie Yu. N. Usova* [Aesthetic Concept in Russian Media Education and the Creative Heritage by Yu. N. Usov]. Tahanroh: Kuchma Publishing House.
- Harris, R., 2002. *Psihologiya massovyih kommunikatsiy* [Psychology of mass communications]. Moscow: "OLMA-PRESS".
- Robert, C. Allen, 1985. *Speaking of Soap Operas*. Chape Hill: University of North Carolina Press.

© Прядко О., 2018

© Белозьоров Р., 2018

Стаття надійшла до редакції 14.10.2018